

TÜRKİYE'DE HALK, FOLKLOR ve HALK EDEBİYATI TERİMLERİ

Yrd. Doç. Dr. İsmet ÇETİN

Halk, avâm, nâs, eşhâs, kavim, amme, millet olarak Türkçe'ye (ing.), folk(Lat.) kelimeleri ile ifâde edilmiştir. Türkçe'de bâzan budun, bâzan karabudun olarak da kullanılması ortaya atılmış, son yıllarda da milletin bütününe şâmil olan kamu kelimesi ile ifâde edilir olmuştur. Özellikle siyâsi terminolojide 'kamu oyu' ve 'halk oyu' aynı mânâlarda kullanılmıştır.

Halk, gerçekte var olan insan topluluğunun ya hepsine, ya da bir kesimine verilen sihirli bir isim. Avrupalı hayatını kanalize eden coğrafi keşiflerle birlikte, yeni bilgilerin toplum hayatına uygulanması, sosyal bilimlerin müstakil bir ilim sahası olarak ortaya çıkmasına da sebep olur. "Rönesans ve reform hareketleri Avrupa toplumlarında köklü yapı ve zihniyet değişikliklerine yol açar... J.G. von Herder'in 'milliyet', 'millî rûh', 'halk edebiyatı', 'millî edebiyat' ve 'millî kimlik' konularında yegane başvurulacak kaynak olarak 'halkı' göstermesi, çağın sosyal ve beşeri ilimlerinde heyecan yaratır, Fransız ihtilali ile birlikte 'halk hayatı'nın araştırılması ve 'milliyet'in tesbiti ehemmiyet kazanır.(1)

Edebiyat sahasında Avrupa'da başlayan mahallileşme cereyanı, Avrupa ile olan münasebetlerimiz neticesinde bize de ithal olundu. Osmanlı-Türk sosyal hayatı değişmeye, şâirler konaklardan sokağa inmeye başladı. Sokakta konuşulan Türkçe, divân şâirlerince kullanıl-

maya başlanır. Bunun yanında sözlü geleneğe bağlı şâir ve diğer zevat üslûblarına yazılı edebî gelenekten aldıkları unsurları kattılar. Bu arada Avrupa'da yeni gelişmeler olmakta, sosyal patlamalar dikkati çekmektedir. Prof. Dr. S. Kemal Tural; "XIX. yüzyılın ilk yarısına doğru başlayan büyük sosyal patlamalar (1845-51) ve sosyal yapı değişimleri, düşünen insanları, içtimaî vakıa (sosyal gerçek)nın derinlemesine incelenmesine, bir takım tezler üretilmesine götürdü."(2) İfâdesiyle bunu açıklamaktadır. Avrupa'da görülen bu hareketliliğin Türkiye'ye gelmesi kaçınılmazdı.

Edebiyat sahasında Avrupaî fikirlerin memleketemize gelmesine vesile olan İbrahim Şinasî, halk kelimesini kullanmamakla beraber cemiyet hayatında aldıkları vazifeler icabı, idare edilen kesim için 'millet' kelimesini kullanmaktadır. Tasvîr-i Efkar'ın ilk sayısında "heyet-i mecmûa-i millîye"(3) terkihi ile, idâre edilen kesimi ifâde etmektedir. Siyâsî bir maksadı bulunsa da İbrahim Şinasî, Namık Kemal, Ziyâ Paşa üçlünün, gazete dilinin halkın dili olması lâzım geldiği yolundaki çabaları oldukça önemlidir. Şinasî'nin halk arasından topladığı atasözlerini "Duruüb-ı Emsâl-i Osmaniye" ismi ile yayımlaması dikkate şâyandır. Ziya Paşa'nın 'Şiir ve İnşa' isimli makalesinde halk edebiyatı ile ilgili olan "... bizim tabîî olan şiir ve inşamız taşra halkı ile İstanbul ahâlisinin

beyninde halâ durmaktadır."(4) satırları ütopik de olsa edebî sahadaki 'halk' yönüyle dikkat çeker.

Tanzimat'tan sonra kendi mecrası içinde akıp giden muhtelif fikirler, aralarına Türkçülüğü de alarak 19. yüzyılın ikinci yarısına gelirler. Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Paşa ve Ali Suavi'nin lideri buldukları Türkçülük cereyanı, şurlu bir milliyetçilik anlayışına da beraberinde getirir. Ahmet Vefik Paşa'nın avâm arasından da aldığı kelimeleri 'Lehçe-i Osmanî'sinde göstermesi, yine avamdan derlediği atasözlerini, 'Mühtehebât-ı Emsâl-i Türkiye' ismiyle yayımlaması, 'Secere-i Terâkime' yi okuyucu istifadesine sunması edebî mânada hem halkın, hem halk edebiyatının, hem de folklorun alâka gördüğüne delil teşkil eder.

İ. Kunos ile Ahmet Vefik Paşa arasında geçen konuşmalardan da Ahmet Vefik Paşa'nın halkın ayrı bir zevkinin olduğunu, folklor ve halk edebiyatı çalışmalarının Türk kültürü bakımından önemli olduğu kanatını öğreniyoruz. (5) Burada Vambery'nin ve Kunos'un Türk halkı ve halk edebiyatı hakkındaki görüşlerine de yer vermekte fayda var.

İki Macar Türkolog da avâm-havâs ayırımının olduğunu kabullenip halkın edebiyatlarının olmadığı konusunda birleşirlerken (6) Kunos, araştırmaları neticesinde Türk edebiyatının kaynağının halk edebiyatı olduğu kanaatindedir.(7)

Henüz filizlenmeye başlayan Türkçülük hareketi, 1897 Yunan harbi ile 'millî uyanış'ı gerçekleştirir. Bu savaştan sonra destanlarda, letâiflerde, hikâyelerde matbuat imkânlarının da gelişmesiyle bâriz bir artış görülür. Türkçülük hareketi, 'mutlak' rejimden 'meşrutiyete' doğru giden yolda aslında var olan

halkın ve milletin avrupaî bir gözle aranmasına da vesile olur.(9)

1908 meşrutiyetinden sonra halka dönüş hareketi, Türkçülük ve "milliyetçilik" davalarına muvazi olarak, nazari bir folklor cereyanı şeklinde kendini gösterdi. Halk kültürü ile bilgi veya kültürleri arasındaki hududu tayin etmek, Türk halkının maddi ve manevi hayatını aramak, bulmak düşüncesi ve divan edebiyatı yanında bir halk edebiyatı tasavvuru bu devrin romantizmini teşkil eder.(10) Bu dönem, folklor araştırmalarında "örtülü devre"yi teşkil eder.(11)

1908 yılında 'Türk Derneği'nin kurulup 'Türk Derneği Mecmûası'nın yayımlanması ile halk ve onun edebiyatı ile folklor mahsullerinin derlenmesine de başlanmıştır. Bu derneği takiben 1911 yılında 'Türk Yurdu' ve 'Türk Ocağı' dernekleri kurulur. Daha sonra bu iki dernek birleşerek 'Türk Ocağı' ismiyle faaliyetlerine devam eder ve 'Türk Yurdu'nu yayımlar. Aynı dönem içinde 'Genç Kalemler'i de zikretmekte fayda vardır.

Ziya Gökalp ve arkadaşlarının çıkardıkları 'Halka Doğru' isimli mecmua, Türkçülüğe hizmet vermesi, Türk kültür, folkloru ve halk edebiyatı bakımından önemlidir. Ziya Gökalp, bu dergide yayımlanan 'Halk Medeniyeti I' isimli makalesinde folklor konusundaki görüş ve düşüncelerini şu satırlarla dile getirir: "Her kavmin iki medeniyeti var; resmî medeniyet, halk medeniyeti. O halde kavimlerin medeniyetlerinden bahseden bir ilim olan içtimaîyetin halk medeniyetini tetkik eden bir şubesi olmak gerekir. İşte kaideleri yazılı olmayan ve ancak ağızdan ağıza geçmek sureti ile bir soyda uzayıp giden bu an'anevî medeniyeti mütâla eden ilme halkıyyat adı verilir."(12)

Ziya Gökalp'in millet anlamında kullandığı 'kavım'ın iki medeniyeti vardı: birisi sistematik biçimde elde edilen kültür, diğeri 'halk medeniyeti'dir. Burada kastedilen halk medeniyeti sözlü kültürdür.

Ziya Gökalp'e göre millet, içinde iki ayrı kültür yapısını barındıran topluluktur. Bunlardan birisi, tedarisî eğitim yapmak suretiyle halktan, dolayısıyla millî kültürden uzaklaşmış, ona yabancı kalmış güzideler; diğeri ise millî kültür unsurlarını muhafaza eden halktır. Ziya Gökalp düşüncelerini şöyle açıklar: "Bir milletin münevverlerine, mütefekkirlerine o milletin (güzideleri) adı verilir. Güzideler yüksek tahsil ve terbiye görmüş olmakla halktan ayrılmış olanlardır."(14) Türk kültürünün yegane taşıyıcısı olarak halkı gören Ziya Gökalp; "... medeniyetimizde hars denilen şey yalnız halkta mevcuttur."(15) demekle bu fikrimizi desteklemektedir.

Edebî mânada halk, folklor ve halk edebiyatı konuları üzerinde Fuat Köprülü de büyük hizmetlerde bulunmuştur. Ziya Gökalp tarafından kullanılan 'halkkıyyat' kelimesinin yerine 'folklor'u kullanan Köprülü, onu sözlü edebiyat mânasında kullanmıştır.(16) 'Halk', "fikir ve zevk seviyeleri bakımından birbirinden çok farklı bir takım sınıfların ve meslekî-mezhebî zümrelerdir.."(17) şeklinde açıklayan Köprülü, edebi eseri "muayyen bir zevk seviyesine mensup okuyuculara her hangi bir te'siri telkin ve tebliğ eden" (18) eser olarak telakki ederken, halk edebiyatını da cemiyetin köylü kesimine mensup olan insanların bedî ihtiyaçlarını tatmin eden basit köylü ve klasik edebiyatın te'siri altında kalmış derviş âşıkların destanlarıdır."(19) şeklinde açıklar. Bu edebî mah-

suller sadece halk arasında yaşıyor olmaktan başka eski an'aneleri devam ettirmeleri ve günlük hayatı da terennüm etmeleri bakımından önemlidir. Muhtelif dinlerin tesiri ile şekillenip gelişen bu edebiyat, o dinlere ait dinî edebiyat mahsullerini havi olmakla beraber, din üstü kalmayı da başararak günümüze kadar kıymet ve önemini kaybetmeden geldi."(20) Köprülü, sosyolojinin bir alt dalı olarak gördüğü folkloru, halka ait şeylerden bahseden bir disiplin olarak kabul ederek, onun bütün maneviyatını yansıtan halk edebiyatı mahsullerini de (atasözleri, hikâyeler, destanlar, türküler) folklorun bir kısmı olarak kabul eder.

Folklor konusunda bir başka yazı, 1911 yılında intişar eden Rıza Tevfik'in "Folk-lor 'Folk-lore'" isimli yazısıdır.(22)

Folkloru avamî edebiyattan kabul eden Rıza Tevfik, folklorun, âşıkâne, destanî, romantik ve felsefî terimler altında tasnif edilmesi gerektiği fikrini ileri sürerek, onun durûb-ı emsal dahil olmak üzere avam şarkıları, destanları, bilmeceleleri ve hikâyeleri içine alan bir saha olduğu fikrindedir.(23)

Türk folkloru araştırmalarında Türkçü devreyi teşkil eden bu devrede, folklorun imkânlarından geniş ölçüde istifade edilerek millî devletin kurulması, istikâlimizin sağlanması yolunda millî rûhu ateşlemede bir silah olarak kullanılmıştır.(24)

Cumhuriyet'in kurulmasıyla beraber folklor ve halk edebiyatı mahsullerinden geniş ölçüde istifade eden devlet, folklor araştırmalarına da önem verir. Yeni devlete, yeni kültüre intibakını sağlamak, okuma alışkanlığı kazandırmak için özellikle halk hikâyeleri süratle latin harflerine aktarılır, bol miktarda

basılır ve Anadolu'ya gönderilir.(25) Hatta basılan bu kitapların muhtevası, zihniyeti ve dili devlet tarafından beğenilmeyerek 1937 yılında bir tamim yayımlanır. Tamimdeki maksat, halk hikâye kitaplarının adapte edilmesidir.(26) Bu dönemde, folklor ve halk edebiyatı çalışmaları neticesinde, millî kültürümüzü folklor kaynaklarından yararlanılarak bir sentez içinde yoğurup şekillendirmeye çalışılır.(27)

Folklor ve halk edebiyatı sahasında yapılan çalışmalar, ilmi incelemeler ve metin tesbitleri şeklinde devam ederek 1966 yılına kadar gelinir. Bu devre dergici devredir.(28) Bol miktarda dergi neşrinin yanında, batıdan folklorla ilgili kitaplar ve makaleler tercüme edilmeye başlanır. Bu dönemde, Halk Evleri tarafından çıkarılan dergiler ile Folklor Postası, Türk Folklor Araştırmaları dergileri en önemlileridir. Tercüme kitapların en önemlileri, P. Nail Boratav tarafından 'Folklor' isimiyle tercüme edilip yayımlananı ile B. Aziz Yanıkoğlu'nun Folklor El Kitabı'dır.(30)

Halkı, iptidaî bir sınıf olarak düşünen P. Naili Boratav, 'Cemiyetin iptidaî merhalelerinde halk edebiyatı vasıflarını haiz eserlerin dışında eser mevcut değildir.' (31) der ve halk edebiyatı ile de anonim olan, san'at endişesi taşımayan mâni, bilmece, atasözleri, v.b. mahsulleri kasteder. Sözlü edebiyat kavramı ile ifade edilen halk edebiyatı, 'Söz yaratmaları (ninniler, türküler, ağıtlar, bilmece, masallar, tekerlemeler ...) toplumun günlük yaşamına sıkı sıkıya bağlı kültür ürünleridir. Eğitim ve eğlendirme amaçlarından başka ekonomik, politik, dinlik ve büyüklük işlevleri de yüklenmişlerdir; bireyin ve toplumun yaşamına etkilerler ve toplum düzeninin eko-

nomik, estetik, politik kurallarını belirlerler.'(33) Boratav, halk edebiyatının cemiyetin içtimaî yapısını belirleyip belirlemediğinden hareketle, halk edebiyatı çalışmalarında güzelliğin ikinci planda kaldığını söyler.(34) Halk edebiyatının da dahil olduğu folklor, birçok bilimlerin kavşak noktasıdır. Bazan da konularının ortak olmasından dolayı "ruhbilim, dilbilim, toplumbilim, arkeoloji ve prehistuar" ile doğrudan alâkah, "genel olarak târih, özel olarak da din, edebiyat ve sanattarihleri, ... hekimlik, botanik, hayvanî bilimler ile halk bilimi" alâkalıdır. Etnoloji ve antropolojinin dahil olduğu folkloru sadece sözlü gelenek olarak düşünmeyen Boratav, antropoloji ve etnolojiye dahil olunan folklor görüşü ile Ziya Gökalp'e yaklaşır.

Tahir Alangu ve muakkibi Haluk Özalgan **folkloru**, " Halk edebiyatını da içine alan, cemiyetteki tabakalaşma ve sınıflaşmanın getirdiği bölünmeler neticesinde oluşan ayrı kültürlerin, kültürleri yaşayan halkın bilimidir. Halkta maksat kapalı bir yapıya sahip olan topluluk olmaktan ziyade, diğer zümrelerin de kültürleri ile etkilenen, onları etkileyen bir kültür yapısına sahip köylü, şehirli fakir kesim ile orta tabakadan kimselerdir. Dimamik yapı arzeden folklor, eskiden yeniye, yerliden yabancıya doğru hareket halindedir. Bu kaideden hareketle Türk folkloru, Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle, on bin yıllık Anadolu kültürü ile hemen bütünleşmiştir. Anadolu kültürüne Hitit diyemediğimiz gibi Türk de demiyoruz..."(36) mealindeki cümlelerle ifade ederler.

Hamit Zübeyr Koşay **folkloru** "halk bilgisi olarak isimlendirir ve 'halkın kendisinin sakladığı bilgilerin topu' olarak **târif eder. Halk edebiyatını**

âdetleri, inanç ve inanmalarına ait manevi aleme mahsus unsurları içine aldığını ifade eder. (37)

Memleketimizde folklor araştırmalarının bilimci devresi 1966 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Milli Folklor Enstitüsü'nün (Şimdi Kültür Bakanlığı'na bağlı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü) kurulması ile başlar.

Orhan Acıpayamlı **halkı**, her toplumda farklı etnik, dil, din, vb. özellikler gösteren insanların tamamıdır şeklinde tarif eder. Bir arada yaşayan insanların farklılıkları ne olursa olsun, bunların bazı ortak davranış şekilleri, düşünce, sosyal, ekonomik, geleneksel ve sanatta müşterekleri vardır. Bu müşterek halkın kültürüdür. Bundan dolayı müşterekleri olan insan topluluklarında halklardan bahsetmek abestir.(38) Orhan Acıpayamlı'nın kültürün cemiyetin hepsine şâmil olmasını, ortak hayat tarzının varlığında folklorun sözkonusu olacağını söylemesi milli kültürle **folklorun** aynı manada ifade edildiğinin belirtisidir.

Prof. Dr. Şükrü Elçin **halkı**; "Türkeçe'de bâzan kavim bâzan devletin teb'ase', bâzan'de millet ve ümmet mânalarında kullanılmış olan halk kelimesi ve mevhumu, dini siyasi ve içtimai hadiselerle iş bölümünün meydana getirdiği bir takım zümrelerin doğması ile ortaya çıkmıştır." (39) cümleleriyle ifade eder. Bizim cemiyetimizde keskin çizgilerle belirlenmemiş zümreler kendilerine mahsus, kendi zevklerine hitabeden edebi mahsuller vücuda getirmişlerdir. Bu mahsullerin yapısında süreklilik vardır.

Bundan dolayı aydınların vücuda getirdiği edebiyatın dışında kalan ve anonim özellik arzeden mahsullerin daha önceki dönemlerde olduğu gibi edebi-

yatın dışında düşünülmesi mümkün değildir. Anonim olan mahsuller, ferdin malı olmaktan çok cemiyet mahsulüdürler. Prof. Dr. Şükrü Elçin'in bu konudaki görüşleri şöyledir: "Edebiyat dar mânası ile söz ve yazı ile yapılan edebi değeri haiz dil mahsulleridir. Bu tariften hareket edilince 'Litterature populaire' adı altındaki mahsullerin edebiyat dışında kalması icap eder. Halbuki milletlerin en eski hayatlarında yaratılan eserler ferdin malı olmaktan çok cemiyetin mahsulüdür ve bu mahsuller onların zevk ve düşüncelerine tercüman olmuşlardır. Bugün asıl edebiyat saydığımız mahsuller zaman içinde bu eserlerin tekâmülü ile meydana gelmişlerdir...Üstelik bu eserler umumiyetle tahsil görmemiş aşiret, köy, kasaba, şehir insanları ile bu insanların yeniçeri ve tekke muhitleri gibi yine halktan ayrılmamı zümreleri arasında tarih seyri içinde islam dini, tasavvuf ve buna bağlı tarikatlar, divân edebiyatı ve her türlü hayat hadiseleri arasında dil, Üslup, zevk ve ülkü değişikliğine uğramış mahsullerdir. Bu mahsulleri yaratanlar da yukarıda zikrettiğimiz halkın içinden gelen, onun zevkini terennüm eden ve kısmen aynı dünya ve ahiret görüşüne bağlı insanlardır. Hitap ettikleri zümreleri de zaman zaman keskin çizgilerle tayin etmek imkansızdır. Bu sebeple doğuş hususiyetleri ne olursa olsun, anonim ve kolektif karakter taşıyan mahsullerle: Efsane, menkabe, masal, hikaye, atalar-sözü, fıkra, türkü, bilmece, mani, ninni, ağıt, köy orta oyunu', dediğimiz temsilleri; meddah, karagöz ve ortaoyununu hat-ta kuklayı', halk edebiyatı' adı altında topluyoruz (40).

Folkloru, "insanoğlu nun kimliğini ve geçmişini öğrenme arzu ve ihtirasın-

dankaynaklanarak gelişen bir araştırma alanı, sosyal ve beşeri ilimler arasında yer alan müstakil bir disiplin olarak ifade eden Prof. Dr. Dursun Yıldırım,” Bir milletin hayatında yer alan sözlü geleneklerin bütünüdür”(42) şeklinde değerlendirebilir.

Sözlü kültürün kapsamını; sözlü geleneklerde yer alıp tamamen sözlü kısmen sözlü yaratılan fakat sözlü geçiş veya iletişimle fertler arasında dolaşan nesilden nesile intikal eden kısaca bir geleneği olan ürünlerin tamamı yapı muhteva biçim ve fonksiyonları ne olursa olsun sözlü kültürün kapsamına girer.”(43) cümleleriyle ifade eden Prof. Dr. D. Yıldırım, folklorun mahiyeti ile ilgili özellikleri şöyle sıralar: Sözlü olma geleneğe bağlılık, çeşitleme (varyantlaşma), anonimlik, kalıplaşma. (44) Folklorun kadrolarını ise yine malzemesi tamamen söze dayalı olanlar (atasözleri, bilmece, hikaye ve destanlar, masal ve türküler...), malzemesi kısmen söze dayalı olanlar (inanç ve adâetler ile merasimler...) malzemesi tamamen sözsüz olanlar (mimarlık, el sanatları, yiyecek, giyim-kuşam). (45) Bunun yanında, folklorun konusu olarak görünen bazı kültür mahsullerinin ise tarihle alakalı olduğunu söyleyen Prof. Dr. Yıldırım, mimari'nin mimari tarihi içinde, halk tababetinin tıp tarihi içinde, ... incelenmesi gerektiğini, bunların anılan sahalarda incelenmediği için folklorun sahasında incelendiği görüşündedir.

Millî kültürü folklor olarak kabul eden Prof. Dr. Umay Günay, her toplumun geleneklerini her dönemde sürdürdüğünü söyleyerek bunları kalıp davranışlar olarak görmektedir. Bu gelenek içinde kaybolmakta olan ile yeni oluşmakta olan oluşumları ve terkipleri cemiyet hayatında her an görmek müm-

kündür. Folklor adı altında incelediğimiz veriler, insanın zihin yapısını, ruhi ve hissi ihtiyaçlarının, değişmediğini göstermektedir. diyerek, “insan ne kadar gelişmiş bir medeniyet içerisinde yaşarsa yaşasın, dar mânâda bir grubun üyesi, geniş mânâda bir milletin vatandaşını olmak ihtiyacındadır.” görüşlerini ileri sürerek, folklor ismi altında millî kültürün mahallî varyantlarının ve tarihi kalıntılarının incelendiğini söylemektedir. oysa folklor bir kısmıyla yeni oluşumlar, yeni terkipler, bir kısmı da yaşanan andaki davranış kalıplarıdır. Folklorun dinamikliğinden hareketle millî kültür olarak düşünülmesi gerektiğini savunan Prof. Dr. Umay Günay folkloru, “millî kültür denilen pek çok unsurdan oluşan birikimin tarihi gelişim içinde bir milletin çeşitli grupları tarafından farklı ölçülerde yaşanan verilerin varyantları ve bu verileri inceleyen ilim” olarak tarif etmektedir.(46)

Prof. Dr. Fikret Türkmen,”insan hayatını çepe çevre saran ve beşikten mezara kadar hayatı düzenleyen örf, âdet, teâmül, anane,gelenek, görenek, töre ve moda gibi sosyal normlar folklorun ürünleridir.” (47) diyerek halk edebiyatını da folklorun sahasında gösterir. Halk edebiyatının en belirgin özelliği olarak anonimliğini zikreden Prof. Türkmen, halk edebiyatı içinde; destanları, menkıbeleri, halk hikâyelerini, masalları, fıkraları, deyimleri, türkülerini mânileri (48) vb. sözlü gelenekte yaşayan kültür mahsullerini zikreder.

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, halk edebiyatını anonim özellik arzeden edebî mahsuller için kullanmak gerektiğini izahla, halk edebiyatı içinde anılan âşık ve tekke edebiyatlarının ayrı düşünülmesi gerektiğini savunmaktadır.(49) Halk edebiyatını ‘bizim olan millî edebi-

yat' olarak tavsif eder.

Yüz elli yıllık kısa bir gezintiden sonra kısaca özetlemeye çalıştığımız halk, halk edebiyatı ve folklor hakkındaki bazı görüş ve düşüncelerin ışığında **halkı**; millet denilen sosyolojik mânâdaki insan topluluğunun içtimaî yapısından kaynaklanan iş bölümü, başka kültürlerin te'siri, inanılan dinin uygulamalarından doğan dinî ve siyâsî farklılıkların vücûda getirdiği bunların paralelindedir ayrı kabul, zevk ve dünya görüşüne sahip, millet olma hususiyetlerinden dolayı birçok müşterekleri olan, buldukları cemiyete mensubiyet duyan milletin fertleridir. Aydınların yarattığı medenî hamleler ve bunlara bağlı kültür oluşumlarını yaşadıkları dönem ve mekân ile şartlara bağlı olarak alıp uygulamak onları terkip hâlinde zaman zaman aydınlara yeniden transfer etmek gibi dinamikliğe sahiptirler.

Halkbilimi, halkbilim, halk bilgisi, folklor, halk medeniyeti,... gibi kelimelerle ifade olunan folklor veya sözlü kültürü, bir millete mensup fertlerin gelenekli ve sözlü olarak nesilden nesile aktardığı inanılan, yaşanılan, tedrisî eğitimle kazanılmayan bilgi birikimi, târihi tecrübe ve realiteye dayanan kültür, kültürün varyantları ve bunları inceleyen ilmî saha, diye özetlemek mümkündür.

Sadık Kemal Tural edebî eseri ; "malzemesi dil olan; duyguya, hayale ve estetik heyecana dayanan uyarımlar yoluyla zihinde yer edebilme gücüne sahip bulunan sözlü ve yazılı kompozisyonudur. İşlenmiş duygu, hayal ve düşünceye yönelmiş, estetik endişeden uzak eserleri edebî eser saymak oldukça güçtür." (50) diyerek edebî eserde, bedii zevk ve heyecan yaratma kabiliyetinin bulunması gerektiğine işaret eder.

Cemiyette çeşitli sebeplerle tabakalaşma sözkonusu olunca, her kesimde bulunan insanın yaşadığı zaman ve içinde bulunduğu çevredeki hayat şartlarına göre farklı zevkleri olacaktır. Buradan hareketle, halk edebiyatı ve halk edebiyat ürünleri hakkında kullanılan biraz da tezyif edici ifadelerle katılmak mümkün olmaz. Zira, her kesim kendine mahsus edebî zevk edinecek, kabuller dünyasına uygun bir anlayış geliştirecektir. Bu anlayış içinde de kendilerine mahsus bir estetik değere ulaşacaklardır ki, bunu bir kesimden başka bir kesime bakarak değil, her ürünü kendi kesimi içinde değerlendirilmesi ile keşfetmek mümkün olacaktır.

Edebî zevk ve estetik anlayış bu olunca, binlerce yıllık zaman içinde kendini yenileyerek günümüze kadar gelen halk edebiyatı için, milletimizin ortak zevkine hitabeden, gelenekli bir yapıya sahip, aydınlar tarafından vücûda getirilen edebî ürünlerin dışında kalan, zaman zaman bu edebî ürünleri alarak kendi zevk ve estetik anlayışı içinde yorumlayıp te'lif olunan eserlerdir, demek mümkün olur. Sanatçı-toplum ilişkisi içinde, toplundan aldığı bilgi birikimi ve tecrübeyi kendi mantığı içinde ve toplumun sanat anlayışı paralelindedir yorumlayarak yeniden topluma veren şahısların meydana getirdiği, karşılıklı mesaj tabirlerinden, halkın teveccühünü kazanmış en kompleks eserlere kadar olan, yazılı ve sözlü gelenekte yaşayan eserleri de dahil etmemiz, gerek.

Halkbilimi ve halk edebiyatının günümüzdeki problemi, halkbilimi ve halk edebiyatı ürünleri ile bunların temsilcilerinin statik bir yapıda olması ve öyle olmaya zorlanmasıdır. Dolayısıyla dinamik olan bu unsurlara statik bir yaklaşım sergilenmektedir.

İster halk edebiyatı, ister halkbilim, ister sözlü gelenek diyelim, milli kültür unsurlarımızdan olan bu ürünler, milleti yaşatan yegane hayat ağacıdır. Milli ırşiyeti belirleyen ortak davranış kalıpları olarak varlığını sürdüren bu unsurlar, milletin hayat tarzı ve dünya görüşünde var olan prensipler ve onların pratikleridir.

DİPNOTLAR

- 1) Dursu YILDIRIM, Türkiye'de Folklor Araştırmalarının Gelişme Devreleri, Şükrü Elçin Armağını, Ankara 1983, s. 115-128
- 2) S. Kemal TURAL, Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler, Ankara 1988, s. 29
- 3) Kenan AKYÜZ, Batı Te'sirinde Türk Şiiri Antolojisi, Ankara 1970,
- 4) YILDIRIM, a.g.m.
- 5) İ. KUNOS, Türk Halk Edebiyatı (Haz. : Tuncer Gülesoy), İstanbul 1978, s. 40-50
- 6) a.e., s. 22
- 7) a.e., s. 63
- 8) YILDIRIM, a.g.m.
- 9) Şükrü ELÇİN, Halk Edebiyatına Giriş(2. Bs.), Ankara 1986, s. 2-3
- 10) a.e., s.3
- 11) YILDIRIM, Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri, Erdem, S:2 (Mayıs 1985), s. 545- 557
- 12) a) YILDIRIM, a.g.m.
b) Hikmet DIZDAROĞLU, Bizde Folklor Konusunda İlk Yazı, I. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri I.C (Genel Konular), Ankara 1976, s.89-95
- 13) YILDIRIM, a.g.m.
- 14) Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları (Hazırlayan: Mehmet Kaplan), İstanbul 1976, s. 41
- 15) a.e.
- 16) M. Fuat KÖPRÜLÜ, Edebiyat Araştırmaları, İstanbul 1986, s. 221, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1986, s. 156
- 17) KÖPRÜLÜ, Türk Edebiyatı Tarihi, s. 4
- 18) a.e., s. 3
- 19) a.e., s. 3
- 20) a.e., s. 156
- 21) YILDIRIM, a.g.m.
- 22) a) a.m.
b) Rıza Tevfik Bölükbaşı, Folk-lor "Folk-lore", Peyam-ı Edeb, 20 Şubat 1329 Rıza Tevfik'in Tekke ile ilgili Makaleleri (Hazırlayan,: A.Uçman), Ankara 198, s. 56, 64
- 23) YILDIRIM, a.g.m
- 24) YILDIRIM, Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri, ...
- 25) F. Rıza GÜLOĞLU, Halk Kitaplarına Dair, İstanbul 1937
- 26) Şükrü ELÇİN, Halk Edebiyatı Araştırmaları II, Ankara 1988, s. 50-55
- 27) YILDIRIM, a.g.m.
- 28) YILDIRIM, a.g.m.
- 29) GENNEP, Arnold von, Folklor (Tercüme: P. Nalili Boratav), İstanbul 1939
- 30) SAINTYVES, P. Folklor ve Edebiyat I, İstanbul 1982, s. 27
- 32) a.e., s. 25-34
- 33) a.e., s. 165-166
- 34) a.e., s. 34
- 35) ay., 100 Soruda Halk Edebiyatı, İstanbul 1978, s. 5 - 19
- 36) a) Haluk ÖZALGAN, Zaman-Mekan Eksenlerinde Halkbilimi. Ankara 1984, Tahir Alangu, Halk Bilgisi Üzerine Görüşler I, Folklor Doğru, s.7 C:I, S: 2 (1969), s. 7-14
b) Halk Bilgisi Üzerine Görüşleri, Folklor ve Turizm Y : 1 C : I, S : 1 (1972), s.26-31.
- 37) Hamit Zübeyr KOŞAY, Makaleler ve İncelemeler, Ankara 1974, s.16.
- 38) a) Orhan ACIPAYAMLI, Folklor Konusunda Değişik Anlayışlar, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri I.C. (Genel Konular), Ankara 1982, s.27-30
b) Türkiye'de Kurulan İlk Folklor Okulu, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri I.C. (Genel Konular), Ankara 1986, s. 13-22
- 39) Şükrü ELÇİN, Halk Edebiyatına Giriş, s.1
- 40) a.e., s.3-4
- 41) YILDIRIM , Folklor ve Çağdaş Kültür Modelimiz Üzerine Görüş ve Düşünceler, Birinci Milli Kültür Şurası, Ankara 1982, s.425-429.
- 42) a.y., Türkiye'de Folklor Araştırmalarının....
- 43) a) a.y., Sözlü Kültür ve Folklor Kavramları Üzerine, Milli Kültür, C: S: (Ekim 1982), s.
b) Folklor ve Çağdaş....
c) Sözlü Kültür ve Folklor Kavramları Üzerine Düşünceler, Milli Folklor, C:I, Y:I, S:3 (Eylül 1989), s.16-17.
- 44) a.y., Türk Folklor Araştırmalarının...
- 45) a.y., Sözlü Kültür ve Folklor Kavramları Üzerine Düşünceler,...
- 46) Umay GÜNAY, Folklor Nedir? TFA 1987, Ankara 1987, s.23-30
- 47) Fikret TÜRKMEN, Folklor Derleme Metodları, İzmir 1989, s.14.
- 48) a.e., s.1-5
- 49) Saim SAKAOĞLU, Bazı Aydınlarınıza Bir Türlü Sevdiremediğimiz Halk Edebiyatımız. Milli Folklor, Y:1, C:I, S:1 (Ocak 1989), s.4-5
- 50) TURAL , Zamanın Elinden Tutmak, İstanbul 1982, s.25, 79